

Kompendium i økonomiforståelse

VERSJON 06.03.2025

Innhold

Innledning.....	3
1 Grunnleggende økonomiske prinsipper.....	3
1.1 Hva er penger og hvordan settes prisen på varer?	3
1.2 Tilbud og etterspørsel.....	4
1.3 Renter	4
1.4 Inflasjon	5
1.5 Hvordan påvirker renten økonomien og inflasjonen?	6
2 Den norske modellen for lønnsdannelse	8
2.1 Frontfagsmodellen.....	8
2.2 Sentrale og lokale lønnsforhandlinger	9
2.3 Den økonomiske rammen.....	9
2.4 Lokale lønnsforhandlinger	11
3 Regnskapsanalyse	12
3.1 Regnskap.....	12
3.2 Resultatregnskap	12
3.3 Balanseregnskap	13
3.4 Årsberetning	15
3.5 Nøkkeltall.....	15
4 Hvordan beregne krav?	17
4.1 Prosentregning	17
4.2 Hva slags profil er ønskelig?.....	18
4.3 Beregning av krav	19
4.4 Virkningspunkt.....	25
5 Hvordan skrive Protokoll.....	27
6 Øvelsesoppgaver.....	28
7 Referanser	30

Innledning

I dette heftet skal vi lære deg om noen viktige økonomiske prinsipper. Hensikten er at du skal forstå bedriftens økonomiske situasjon bedre og kunne argumentere bedre for deres lønnskrav i lokale forhandlinger. Dette er med på å øke sannsynligheten for gjennomslag.

I kapittel 1 gjennomgår vi grunnleggende økonomiske prinsipper. Det er viktig å kunne noe om dette ettersom det gjør det enklere å se sammenhenger mellom det som påvirker og driver økonomien.

I kapittel 2 ser vi på den norske modellen for lønnsdannelse. Denne modellen er et viktig bakteppe for lokale lønnsforhandlinger.

I kapittel 3 får du en innføring i regnskapsanalyse, hva de enkelte nøkkeltallene i regnskapet betyr og hva som er et bra og dårlig resultat.

I kapittel 4 ser vi på det som kanskje er aller mest spennende, nemlig hvordan man beregner et lønnskrav.

I kapittel 5 gjennomgår vi hvordan dere skal skrive en protokoll etter enighet i forhandlingene.

I kapittel 6 har vi laget noen øvingsoppgaver, hvor du kan teste det du har lært i kompendiet.

1 Grunnleggende økonomiske prinsipper

Hva bestemmer prisen på en vare? Hva er egentlig en rente? Og hvordan påvirker inflasjonen økonomien? Uten å gå for tungt inn i økonomifaget skal du her få en innføring i noen grunnleggende økonomiske prinsipper.

1.1 Hva er penger og hvordan settes prisen på varer?

Penger er et allment godtatt betalingsmiddel og har tre viktige funksjoner:

1. **Det er et byttemiddel.** Det betyr at dersom du har penger kan du bruke de til å bytte til deg nesten hva som helst. Når du er på butikken for å kjøpe brød og melk, bytter du i prinsippet pengene dine mot brød og melk. Uten penger måtte du ha tatt med deg noe annet du kunne bytte med, for eksempel fisk eller korn.
2. **Et måleinstrument.** Penger hjelper oss med å sette en pris på varer og tjenester. Som tidligere nevnt, vil man uten penger måtte ta med for eksempel fisk og korn i bytte med melk og brød, men hvor mye fisk og korn er brød og melk verdt? Penger hjelper oss å sette en pris på for eksempel melk, som er enklere å forholde seg til. Vi slipper med andre ord et kaos av relative priser.
3. **Penger er et sparemiddel.** Penger kan du lagre over tid. Det kan du ikke med råvarer som melk, fisk og korn. Med penger kan du derfor spare over tid.

Men hvorfor kan vi bruke penger som et byttemiddel? Årsaken til det er at penger oppfyller en viktig forutsetning for at vi kan bruke de som vi gjør i dag. Den forutsetningen er **tillit**. Uten tillit til pengens verdi, ville de vært verdiløse og ingen ville tatt de imot.

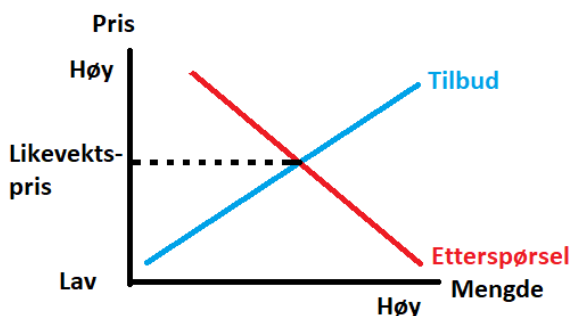
For at penger skal fylle sine oppgaver, må vi stole på at verdien holder seg over tid. I løpet av historien har tilliten til pengers verdi tidvis variert. Derfor har man etter erfaring etablert stadig flere elementer for å forsøke å bevare vår tillit til pengenes verdi. Et eksempel på dette er Norges sentralbank, Norges Bank, som ble opprettet i 1816. Sentralbanken har som mål å opprettholde en stabil pengeverdi og fremme stabilitet i det finansielle systemet samt opprettholde et effektivt og sikkert betalingssystem.

1.2 Tilbud og etterspørsel

Tilbud og etterspørsel beskriver relasjonen mellom selgere og kjøpere av et økonomisk gode, og er kjernen i teorien om prisdannelse. På 1700-tallet beskrev den skotske samfunnsøkonomen Adam Smith at tilbud og etterspørsel var avgjørende for prisen på en vare. Denne teorien står fortsatt i dag.

Teorien forteller blant annet at prisen på en vare bestemmes av hvor mange som etterspør varen og tilbudet av varen er på et gitt tidspunkt. Dette kalles likevektspris.

Her kan du se en grafisk fremstilling av dette.

Figur: Tilbud og etterspørselskurve

Eksempel:

Når vi har en god, norsk vinter med mye snø, øker som regel etterspørselen etter ski og annet vinterutstyr. Produsentene av ski- og vinterutstyr produserer ofte bare et gitt antall med utstyr hvert år. Så hvis etterspørselen er høy og tilbudet konstant, vil etterspørselen og dermed prisene på ski- og vinterutstyr trolig øke ved en kald vinter med mye snø. Opplever vi imidlertid en mild vinter uten snø, faller som regel etterspørselen etter ski- og vinterutstyr og produsentene kan slite med å få solgt varene sine. Som en konsekvens ser vi oftere lagersalg på ski- og vinterutstyr ved slutten av slike sesonger.

1.3 Renter

Når du låner penger av banken til for eksempel bolig eller bil, må du betale banken renter. Renten er prisen du betaler for å låne penger.

Du har sikkert lagt merke til at boliglånet ditt har lavere rente enn billånet. Årsaken til det er at banken ofte gir høyere rente på lån de anser som mer risikofylte. Et boliglån er ansett som lite risikofyllt ettersom lånet strekker som over mange år og fordi boligprisene sjeldent faller. Billånet anses derimot som mer risikofyllt blant annet fordi en bil taper verdi over tid.

Ulike mennesker i samfunnet kan også oppleve å få ulike renter av banken for det samme lånet. Dette handler også om risiko. Har du en relativt høy inntekt eller formue sammenliknet med lånet du tar opp, anses du som lavere risiko for banken. Det samme prinsippet gjelder for bedrifter.

1.3.1 Renters rente

Hvis man har penger stående i banken i flere år, kan man bruke prinsippet om rentes rente for å beregne hva beløpet vil bli etter x antall år.

Penger du setter i banken, vil hvert år justeres med renter. La oss si at du i år 1 satte 100 kroner inn på en høyrentekonto med 5 prosent rente. Etter ett år har du derfor 105 kroner. Neste år beregnes renten av 105 kr. Så neste år har du 110,25 kroner. Du får med andre ord renter på rentene, og pengemengden du har på konto vokser derfor av seg selv.

1.3.2 Nominell rente og effektiv rente

Nominell rente er den pålydende rente på lånet, altså selve rentesatsen banken oppgir.

Effektiv rente er den nominelle renten pluss alle gebyrer du må betale i forbindelse med lånet. Vanlige gebyrer er etableringsgebyr, termingebyr og depositumsgebyr. Effektiv rente er altså det du faktisk betaler for lånet totalt sett, ikke kun selve lånebeløpet.

1.4 Inflasjon

Inflasjon betyr at pengers verdi faller over tid, eller med andre ord: prisene på varer og tjenester øker over tid. For eksempel kostet en Kroneis i 1953 kun 75 øre, mens den i dag koster 26 kroner.

Deflasjon er det motsatte av inflasjon, altså en reduksjon i det generelle prisnivået på varer og tjenester. Ved deflasjon blir penger mer verdt over tid, og prisene på varer og tjenester synker. Dette er svært uvanlig, og ikke noe vi ønsker i økonomien. Hva vi ønsker er en stabil inflasjon. Dette fordi en stabil inflasjon er med på å skape stabilitet og forutsigbarhet. Den norske regjeringen har bestemt et inflasjonsmål på 2 prosent. Dette betyr at regjeringen har et mål om at inflasjonen i Norge skal ligge på 2 prosent i året. Ønsker du å lese mer om inflasjon og styringsrente? Da kan du lese mer her: NRK: [Inflasjon for dummies – NRK Nordland](#) eller Norges Bank: [Hvorfor vil vi ha lav og stabil inflasjon? \(norges-bank.no\)](#)

Inflasjonen er også med på å avgjøre om man i løpet av et år har reallønnsoppgang eller -nedgang. Her ser man på forholdet mellom årets lønnsoppgang og årets inflasjon.

1.4.1 Konsumprisindeksen

For å beregne inflasjon benytter vi konsumprisindeksen (KPI). Den beskriver utviklingen i prisene for varer og tjenester etterspurt av nordmenn. Det er Statistisk Sentralbyrå (SSB) som samler inn de nødvendige dataene for å beregne KPI.

I tillegg til KPI måles også KPI-JAE, som er konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og er uten energivarer (som for eksempel strømpriser). KPI-JAE kalles både kjerneinflasjon eller den underliggende inflasjonen, siden den kun måler prisutviklingen på varer og tjenester.

1.4.2 Hvordan oppstår inflasjon?

Dette er sammensatt, men inflasjon oppstår når etterspørselen etter varer og tjenester er høyere enn tilbudet. Ved høy etterspørsel vil prisen på varen øke sammen med inflasjonen, da en krone blir

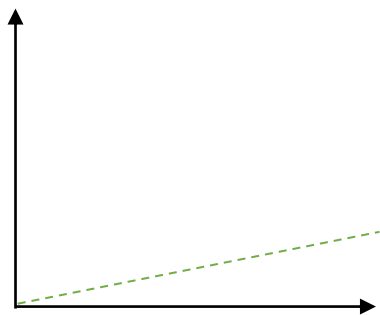
mindre verdt. For å påvirke inflasjonen kan man bruke rentesetting og ved høy inflasjon vil man sette opp renten. Dette kan fungere som en stopper i økonomien, hvor høye renter fører til dyrere lån og mindre investeringer.

Ved lav inflasjon vil det motsatte skje. Det vil være for lav etterspørsel etter hva som produseres og arbeidsledigheten vil øke. For å møte dette problemet kan man sette ned renten. Dette fungerer dermed som et insentiv for å investere i økonomien, da lån er billigere.

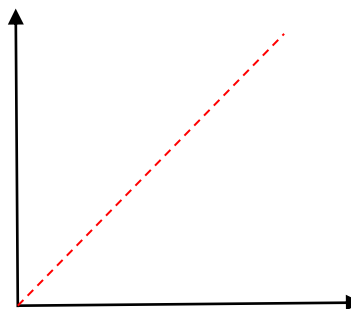
1.4.3 Styringsrenten

Siden inflasjonen er sterkt påvirket av hvor høye eller lave rentene i markedet er, kontrollerer Norges Bank det som kalles styringsrenten. Dette er Norges Banks viktigste virkemiddel for å stabilisere prisvekst og utviklingen i norsk økonomi. Styringsrenten er renten som bankene selv får på sine innskudd i Norges Bank og påvirker derfor bankens utlånsrenter.

For å styre inflasjonen har Norges Bank vedtatt et inflasjonsmål på 2 prosent. Det innebærer at den ønskelige inflasjonen (prisutviklingen) skal ligge på rundt 2 prosent årlig. Uten å styre etter et inflasjonsmål kan man i verste fall oppleve at prisene løper løpsk. De fleste land vi sammenlikner oss med har også et inflasjonsmål på 2 prosent.

Figur 1: Vedvarende stabil inflasjon

Figur 2: Inflasjon ute av kontroll

1.5 Hvordan påvirker renten økonomien og inflasjonen?

Endringer i styringsrenten påvirker aktiviteten i hele økonomien og derigjennom inflasjonen. Påvirkningen skjer gjennom ulike kanaler og tar ofte litt tid. Grovt sett kan vi si at styringsrenten påvirker økonomien og inflasjonen gjennom en etterspørselskanal, en valutakurskanal og en forventningskanal (Norges Bank, 2019).

1.5.1 Etterspørselskanalen

For å kontrollere inflasjonen justerer Norges Bank styringsrenten. Lav inflasjon (godt under målet på 2 prosent) betyr at aktiviteten i økonomien er for lav. Da bruker både vi forbrukere og næringslivet mindre penger enn ønskelig til forbruk og investeringer. Etterspørselen etter varer og tjenester går i denne situasjonen ned og man trenger nye investeringer i økonomien. Ved lav inflasjon og etterspørsel vil produksjonen reduseres, og arbeidsledigheten øke.

For å få opp aktiviteten i økonomien igjen, justerer Norges Bank *ned* styringsrenten. Da blir det billigere å låne penger både for vanlige folk, men også for næringslivet som kan ta opp lån, for å investere i arbeidsplasser eller ny teknologi.

Hvis inflasjonen er for høy, er den gjerne godt over målet på 2 prosent. Da øker prisene på varer og tjenester raskt. Ved for høy inflasjon er sysselsettingen høy og arbeidsledigheten lav. På grunn av høye priser, høy sysselsetting og lav arbeidsledighet drives også lønnsveksten opp. Dette høres kanskje bra ut, men problemet med for høy inflasjon er at pengene mister sin verdi, eller at vi mister vår tillit til pengenes verdi. Det skal mye til for at pengene mister sin verdi fullstendig, men det har skjedd flere ganger gjennom historien. Dette kalles hyperinflasjon.

I tillegg kan høy lønn- og prisvekst medføre at vi risikerer å konkurrere oss ut av det internasjonale markedet. Når prisene på varer og tjenester er mye høyere i Norge enn i utlandet, vil ikke utenlandske aktører kjøpe varene vi produserer. Det samme skjer hvis norske lønninger er for høye, utenlandske aktører vil ikke ha råd til å ansette norske arbeidstakere. Dette kan resultere i et fall i etterspørselen etter norske varer og tjenester. Når etterspørselen faller, faller også produksjonen, arbeidsledigheten øker og sysselsettingen faller. For å få kontroll på høy inflasjon justerer dermed Norges Bank styringsrenten opp. Da vil det bli dyrere å låne penger, noe som kan bremse aktiviteten i økonomien.

1.5.2 Valutakurskanalen

Kronekursen er en viktig komponent for prisen vi må betale for varer og tjenester produsert i utlandet, og prisen utlendinger må betale for varer og tjenester produsert i Norge.

Settes renten opp i Norge samtidig som renten andre steder holdes i ro, vil det kunne føre til økt etterspørsel etter norske kroner, og kronekursen vil kunne styrke seg. Etterspørselen etter norske kroner øker blant annet fordi det nå er mer lønnsomt å sette penger i norske banker enn utenlandske, da det er høyere renter i Norge.

Når kronen styrker seg innebærer det at de varene vi importerer fra utlandet blir billigere målt i norske kroner. Samtidig blir norske varer som selges til utlandet dyrere målt i utenlandsk valuta. Bedrifter som lever av eksport, vil da kunne oppleve en inntektssvikt. Dette bidrar til at presset fra disse bedriftene på lønninger og priser blir mindre.

En renteheving fører gjennom valutakurskanalen altså til at importerte varer blir billigere, og at eksportbedrifter bidrar mindre til press på norske lønninger og priser.

Valutakurser styres også av mye annet enn kun renter, oljeprisen har blant annet mye å si for den norske kronen. Andre faktorer som kan påvirke et lands valuta er økonomisk utvikling, krig, bytte av regjering og andre endringer som kan påvirke et lands økonomi. Eksempler på dette kan være krigen i Ukraina eller nedstenging under pandemien.

1.5.3 Forventingskanalen

Forventningene om fremtidig prisstigning har betydning når partene i arbeidslivet forhandler om lønn. Arbeidstakerne vil ønske å opprettholde kjøpekraften. Dersom de forventer at prisene vil stige mye, vil arbeidstakerne normalt kreve høyere lønnstillegg enn om de forventer lav prisvekst.

I tillegg legger bedrifter vekt på forventet pris- og lønnsvekst når de fastsetter en pris på sine varer og tjenester. Forventningene om fremtidig inflasjon har også betydning for utviklingen i valutakursen, som igjen påvirker priser og lønninger. Høye inflasjonsforventninger bidrar altså til høy prisvekst, og omvendt.

2 Den norske modellen for lønnsdannelse

Den norske modellen bygger på at partene i arbeidslivet, myndighetene og andre viktige institusjoner samarbeider for å sikre et bærekraftig velferdssamfunn. Dette samarbeidet danner kjernen i hvordan samfunnet vårt er organisert.

Den norske modellen består av tre hovedkomponenter:

- Velferdsstaten med sine universelle velferdsytelser
- Økonomisk styring med pengepolitikk og finanspolitikk
- Et organisert arbeidsliv med en koordinert lønnsdannelse

Den norske modellen og samspillet mellom de ulike komponentene er avgjørende for å sikre høy sysselsetting, små forskjeller og et konkurransedyktig næringsliv (NHO).

2.1 Frontfagsmodellen

Det norske systemet for lønnsdannelse bygger på frontfagsmodellen. Denne innebærer at konkurranseutsatt industri forhandler først, og at resultatet lager en norm som etterfølgende tariffområder følger (Store Norske Leksikon, 2021).

Frontfagsmodellen, også kjent som hovedkursteorien og Aukrust-modellen, ble utformet på 1960-tallet av Odd Aukrust. Et av kjerneelementene i modellen er skillet mellom konkurranseutsatte næringer og skjermede næringer¹.

Frontfagsmodellen er fundamentet for norsk lønnsdannelse og går ut på at norsk eksportindustri skal forhandle først i lønnsoppgjøret. Man legger til grunn at lønnsveksten for den delen av industrien som er utsatt for internasjonal konkurranse, ikke må være større enn at de beholder sin konkurransekraft internasjonalt. Tanken bak modellen er at hvis andre bransjer får øke sine lønnstillegg mer enn frontfaget, vil det legge press på konkurranseutsatte næringer og drive opp deres lønnsnivå. Da vil norske virksomheter risikere å tape i konkurransen mot utenlandske virksomheter. Det er også viktig å se på sammenhengen mellom skattetrykket på bedriftene og lønnsdannelsen. Skattene kan ses på som en indirekte lønn til de ansatte, da skatten brukes til å betale for velferdsgoder. Pengene bedriften betaler i skatt er også med på å legge press på bedriftenes konkurransekraft, spesielt internasjonalt. I verste fall kan dette lede til høyere arbeidsledighet og industridød. Det vil kunne svekke norsk økonomi og på sikt true velferdsstaten.

I Norge har det vært bred enighet om at en slik samordning av lønnsdannelsen er ønskelig. Dette for å unngå et uheldig kappløp mellom ulike arbeidstakergrupper som gir for høy lønnsvekst og truer sysselsettingen.

Historisk har frontfagsmodellen også bidratt til lønnsutjevning i både offentlig og privat sektor, og den har vært bra for lavtlønngrupper. Mulighetene til å påvirke fordelingen og ivareta hensynet til lavlønte arbeidstakere og likelønn er større med en samordnet lønnsdannelse. Hvis vi i større grad skal overlate lønnsdannelsen til markedet, øker faren for at det fordelingsmessige resultat blir mer

¹ Skjermet næring er frisører, sykehus og andre offentlige ansatte. Parat er også en organisasjon i skjermet næring. Konkurranseutsatt næring er bedrifter som lever av å eksportere varer til utlandet.

tilfeldig og ulik. Vi kan derfor argumentere for at frontfagsmodellen er med på å holde lønnsforskjellene i Norge lave, noe som igjen er med på å skape tillit i samfunnet.

Resultatet fra frontfagsoppgjøret legger føringer for alle andre oppgjør. Det betyr imidlertid ikke at alle andre lønnsforhandlinger må ende på samme resultat som frontfaget hvert år. Noen grupper kan få mer det ene året og mindre et annet. Poenget med modellen er at lønnsveksten over tid skal være på linje med resultatene i frontfaget.

2.2 Sentrale og lokale lønnsforhandlinger

I den norske modellen forhandles lønn både sentralt og lokalt. Sentrale lønnsforhandlinger betyr at det er partene i arbeidslivet, altså arbeidstakerorganisasjonene og arbeidsgiverorganisasjonene, som forhandler på vegne av norske arbeidstakere. Det sentrale lønnsoppgjøret starter med frontfagsoppgjøret. Her forhandler partene om den økonomiske rammen som skal være normen etterfølgende tariffområder følger. Etter dette starter de lokale lønnsforhandlingene som foregår på hver enkelt arbeidsplass og gjennomføres av dere tillitsvalgte og ledelsen i hver enkelt bedrift. Dette vil vi komme tilbake til.

2.3 Den økonomiske rammen

Den økonomiske rammen i frontfagsforhandlingene bygger på analyser om den økonomiske situasjonen i Norge og resten av verden. For å vurdere den økonomiske situasjonen oppnevner Arbeids- og Sosialdepartementet det som kalles Det Tekniske Beregningsutvalg for inntektsoppgjørene, også kalt TBU. Utvalget skal legge frem et best mulig tallmessig bakgrunnsmateriale for lønnsoppgjøret.

Innholdet i TBU-rapporten skal baseres på faktiske tall og analyser og den skal presenteres i en slik form at det ikke oppstår noen tvil mellom partene i arbeidslivet om tallene, analysene og de økonomiske forholdene som foreligger i rapporten. Utvalget utarbeider blant annet prisprognoser og kan også klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål (Store Norske Leksikon, 2021). Partene er på denne måten enige om den økonomiske virkeligheten før de setter seg til forhandlingsbordet, noe som virker konfliktdepende.

Den økonomiske rammen består av flere ulike komponenter, disse er overheng, lønnsglidning, generelt tillegg, lavlønns tillegg og garantit tillegg. Den økonomiske rammen for et lønnsoppgjør kan for eksempel se slik ut:

	Virke	NHO
Overheng	0,8 %	1,2 %
Lønnsglidning	0,53 %	0,56 %
Generelt tillegg	1,00 %	0,65 %
Lavlønns tillegg	0,29 %	0,29 %
Garantit tillegg	0,08 %	0,00 %
Økonomisk ramme	2,7 %	2,7 %

Overheng

Ettersom virkningsdato for de fleste lønnsoppgjør er 1. april eller 1. mai, gis lønnsøkningen normalt i kun ni eller åtte måneder for det året oppgjøret foregår. Året etter skal imidlertid lønnsøkningen fordeles over 12 måneder.

Det vil si at dersom du får lønnsøkning fra 1. april eller senere, vil lønnsøkningen også gjelde inn i neste år. Som regnskapsfører må du altså kostnadsføre lønnsøkningen i 12 måneder. Dermed gjelder lønnsøkningen også noen måneder inn i neste år. Det er det som er overhenget. Desto senere på året virkningsdato for lønnsøkningen er, jo større overheng får du.

I eksemplet til høyre ser du at de ansatte fikk lønnsøkning i på kr 40 000 i april. For å regne ut overhenget må du først finne gjennomsnittslønnen for hele året. Overhenget i kroner er kun differansen mellom lønn i desember minus gjennomsnittslønn for hele året, i dette tilfellet kr 10 000.

Overhenget i prosent beregnes slik:

$$\frac{\text{kr } 10\,000}{\text{kr } 480\,000} = 2,08 \, \%$$

Overhenget for de ansatte i denne bedriften er altså 2,08 %.

Måned	Gjennomsnittlig årslønn
Januar	kr 450 000
Februar	kr 450 000
Mars	kr 450 000
April	kr 490 000
Mai	kr 490 000
Juni	kr 490 000
Juli	kr 490 000
August	kr 490 000
September	kr 490 000
Oktober	kr 490 000
November	kr 490 000
Desember	kr 490 000
Gjennomsittslønn	kr 480 000
Overheng i kroner	kr 10 000
Overheng i prosent	2,08 %

Lønnsglidning

Lønnsglidning er lønnsøkningene i en bedrift som ikke skyldes sentralt avtale tillegg. Lønnsglidningen inneholder eksempelvis lokale lønnstillegg, ansiennitetsopprykk og opprettelse av høyere plasserte stillinger.

Generelt tillegg

Generelle tillegg er lønnstillegg som gis til alle i et bestemt tariffområde, som regel i form av kronetillegg. Generelle tillegg kan også avtales lokalt, da vil det generelle tillegget gis til alle ansatte på arbeidsplassen.

Lavlønnsstillegg

Lavlønnsstillegg gis for å gi et ekstra løft til de med lavest lønn. Tillegget gis som regel til de som tjener mindre enn 90 prosent av en gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Gjennomsnittlig industriarbeiderlønn var i 2022 kr 572 501. 90 prosent av dette tilsvarer kr 515 251.

Garantitillegg

Garantitillegg er tillegg som beregnes og utbetales ut fra bestemmelser om garantiordning i de ulike tariffavtaler som har slike ordninger.

2.4 Lokale lønnsforhandlinger

Etter at de sentrale forhandlingene er ferdige, starter de lokale lønnsforhandlingene på den enkelte arbeidsplass. Resultatet fra frontfagsforhandlingene er ikke en fasit, men skal være veiledende for de lokale lønnsforhandlingene. Det betyr at den økonomiske rammen fra frontfaget hverken er et gulv eller et tak. Hvilke tillegg som kan gis må derfor tilpasses situasjonen i den enkelte virksomhet.

Ved lokale lønnsforhandlinger i privat sektor er det vanlig å ta utgangspunkt i det som kalles de fire kriterier.

2.4.1 De fire kriterier

(1) Den økonomiske situasjonen: For å vurdere bedriftens økonomiske situasjon må du foreta en økonomisk analyse av bedriftens økonomiske stilling. Du har etter hovedavtalenes bestemmelser rett på å få innsyn i bedriftens årsregnskap og andre økonomiske forhold, jf. § 9-7 i hovedavtalen med NHO og § 4-5.3 i hovedavtalen med Virke.

I neste kapittel skal vi vise deg hvordan du kan gjøre en økonomisk analyse av bedriftens økonomiske situasjon.

(2) Produktivitet: Hvor produktiv er bedriften? Her bør du se nærmere på forholdet mellom inntekter og utgifter, og produksjon og salgsvolum. Se også på hvor effektiv din bedrift er i forhold til konkurrentene.

(3) Konkurransesevne: Når vi skal vurdere bedriftens konkurranseevne må vi se på en blanding av flere interne og eksterne forhold. For eksempel: Hvordan vil markedet utvikle seg for bedriftens produkter? Hvordan vil den teknologiske utviklingen påvirke bransjen? Hvor god er din bedrift sammenlignet med konkurrentene? Kan det komme endringer i rammebetingelser for bransjen, for eksempel nye lover og regler? Hva er deres konkurransefortrinn?

(4) Fremtidsutsikter: For å vurdere bedriftens fremtidsutsikter kan du oppsummere det du har funnet ut om de tre andre kriteriene. Denne informasjonen kan du bruke til å lage prognoser som sier noe om hvordan bedriften utvikler seg. Prognosene du lager vil naturligvis være usikre, men de kan gi deg en indikasjon på hvordan bedriften vil håndtere økte lønnsutgifter og andre fremforhandlede fordeler.

3 Regnskapsanalyse

3.1 Regnskap

Et regnskap er en oppstilling over inntekter, kostnader, eiendeler og gjeld. De fleste virksomheter er pliktig til å sende inn sitt regnskap til Skatteetaten en gang i året (Skatteetaten, u.å). Regnskapet kan brukes som et hjelpemiddel til å vurdere virksomhetens økonomiske situasjon og utvikling. Det kan også sammen med oppsatt budsjett vise hvordan en periode har gått, sammenliknet med forventet.

Din privatøkonomi kan også settes opp som et regnskap, der inntekter er lønn og kostnader er diverse utgifter som boliglån, strøm, TV og internett. En bedrifts regnskap er mer utfyllende og består av et resultatregnskap og balanseregnskap og i tillegg kan man også ha en årsberetning. Hva et resultatregnskap, balanseregnskap og en årsberetning er, skal vi se mer på i de neste avsnittene.

Jf. §9-7 i hovedavtalen med NHO og §4-5.3 i hovedavtalen med Virke har du som tillitsvalgt rett til innsyn i bedriftens årsregnskap og andre økonomiske forhold. Disse andre økonomiske forhold kan være relevante dokumenter som for eksempel årsberetning eller budsjett.

3.2 Resultatregnskap

Som tidligere nevnt består en virksomhets regnskap av to deler resultatregnskapet og balanseregnskapet. Vi vil først ta for oss resultatregnskapet.

Resultatregnskapet er den delen av regnskapet som viser virksomhetens inntekter og utgifter. Her kan man se om virksomheten går med overskudd eller underskudd, og man kan se virksomhetens resultat. Denne delen av regnskapet kan sammenliknes med dine private inntekter og utgifter. Går privatøkonomien med overskudd eller underskudd?

Eksempel: Under ser du et eksempel på to enkle regnskap. Figur 1 er et forenklet eksempel på et resultatregnskap, mens figur 2 er et eksempel på privatøkonomi.

Figur 1: Resultatregnskap

Inntekter		
Sum salgsinntekter	kr	5 000 000
Andre driftsinntekter	kr	400 000
Sum driftsinntekter	kr	5 400 000
Utgifter		
Varekostnad	kr	3 000 000
Lønnskostnader	kr	800 000
Ordinære avskrivninger	kr	80 000
Nedskrivning	kr	-
Andre driftskostnader	kr	800 000
Driftsresultat	kr	720 000
Inntekt datterselskap	kr	450 000
Renteinntekter	kr	20 000
Andre finansinntekter	kr	8 000
<i>Sum finansinntekter</i>	<i>kr</i>	<i>478 000</i>
Rentekostnader	kr	23 000
Andre finanskostnader	kr	12 000
<i>Sum finanskostnader</i>	<i>kr</i>	<i>35 000</i>
Resultat før skatt	kr	1 163 000
Sum skatt	kr	350 000
Årsresultat	kr	813 000

Figur 2: Privat regnskap

Inntekter		
Inntekt	kr	28 000
Andre inntekter	kr	1 500
Sum inntekt	kr	29 500
Utgifter		
Mat og drikke	kr	5 000
Levekostnader	kr	3 000
Bolig	kr	9 000
Bil og transport	kr	1 500
Ferie og fritid	kr	1 500
Sparing	kr	5 000
Øvrige utgifter	kr	2 000
Ikke kategorisert	kr	1 000
Sum utgifter	kr	28 000
Resultat	kr	1 500

Hvile tall i resultatregnskapet som er de viktigste å se på vil variere, men som en hovedregel kan en si at det viktigste er: sum driftsinntekter, driftsresultat, resultat før skatt, årsresultat og ordinært utbytte. Dette er tall som forteller noe om hvor mye virksomheten har tjent, om man går med overskudd eller underskudd og om det eventuelle overskuddet tas ut i utbytte. Det er også viktig å se på utviklingen over tid. Er årets resultater bedre, dårligere eller det samme som de siste årene?

3.3 Balanseregnskap

Balanseregnskapet er den andre delen av regnskapet og er en oversikt over virksomhetens eiendeler, egenkapital og gjeld. På den ene siden viser det verdien av eiendelene bedriften har på et bestemt tidspunkt. På den andre siden viser det hvordan disse eiendelene er finansiert.

Når et selskap anskaffer eiendeler, er det kun to måter å finansiere kjøpene på: bruke egne penger (egenkapital) eller ta opp lån (gjeld) – eller selvfølgelig en kombinasjon av disse. Balanseregnskapet skal av den grunn til slutt summeres til null.

Under kan du se et eksempel på hvordan en bolig kan være finansiert. Dette er svært forenklet, men det gir et bilde på hva et balanseregnskap består av og hvorfor det skal gå i null. En virksomhet sitt balanseregnskap er mye mer komplekst og har som regel eiendeler som tomter, anleggsmaskiner,

aksjer, varelagre og egenkapital. Mens gjeldssiden ofte består langsiktig- og kortsiktig gjeld, konserngjeld og leverandørgjeld, utbytte og annen gjeld og finansielle forpliktelser.

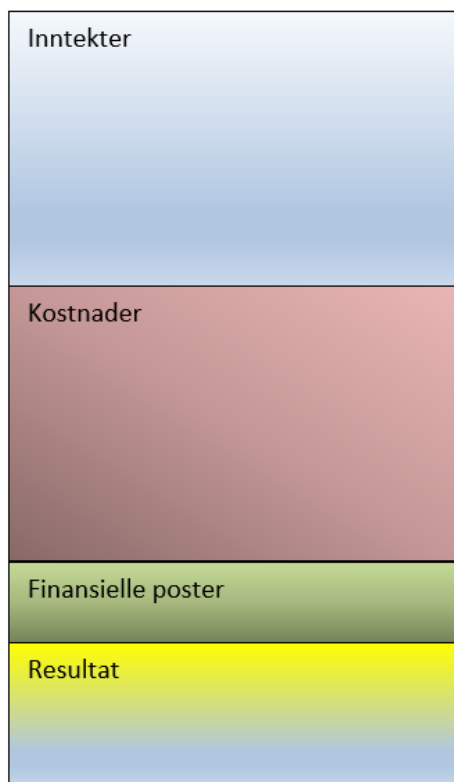
Figur 3: Eksempel balanseregnskap

Eiendeler (+)		Egenkapital og gjeld (-)	
Kjøp av bolig	kr 6 000 000	Finansieres med egenkapital	kr 2 000 000
		Finansieres med lån	kr 4 000 000
Sum eiendeler	kr 6 000 000	Sum egenkapital og gjeld	kr 6 000 000

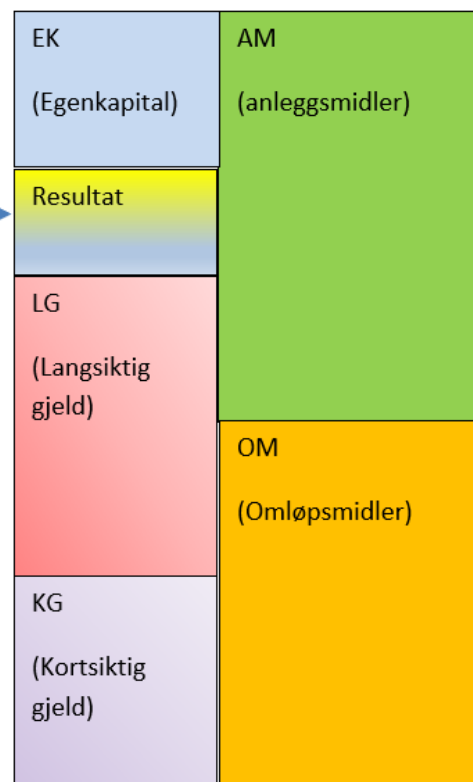
Hvilke tall som er de viktigste fra et balanseregnskap, vil variere, men en kan si at en hovedregel er: sum eiendeler, sum egenkapital og sum gjeld. Disse tallene forteller noe om hvor mye man eier og hvordan dette er finansiert. Er eiendelene finansiert med mye egenkapital vil dette være bedre enn at det er finansiert ved gjeld. Her er det også viktig å se hvordan utviklingen har vært de siste årene. Har man tatt opp mye gjeld i idet siste? Har egenkaleen økt?

Her kan du se en grafisk fremstilling av balanse og resultat:

Regnskap

Balanse

3.4 Årsberetning

Årsberetningen er ikke en del av årsregnskapet, men kommer i tillegg til dette. Små virksomheter som tjener under 70 millioner kroner, trenger ikke å utarbeide en årsberetning.

Årsberetning er en beskrivende rapport om et selskaps tilstand. For deg som tillitsvalgt kan det være lurt å sette seg inn i årsberetningen dersom virksomheten din har en slik. Årsaken til det er at årsberetningen gir en god beskrivelse av selskapets økonomiske situasjon, slik at du selv slipper å analysere alle poster i årsregnskapet for å gjøre en analyse av de fire kriterier før de lokale lønnsforhandlingene.

Selv om årsberetningen kan være et godt verktøy for deg som tillitsvalgt er det også viktig å tenke over hva man leser. Dette er en rapport som er utarbeidet av virksomheten for å presentere seg på best mulig måte. Den brukes gjerne som informasjon til investorer og styre.

3.5 Nøkkeltall

Nå skal vi se nærmere på ulike nøkkeltall i et regnskap som du kan bruke for å vurdere din bedrifts økonomiske stilling.² Det finnes mange ulike nøkkeltall som kan være nyttige, men her har vi tatt for oss fire ulike.

Alle tall med **grønn** skrift finner du resultatregnskapet, mens alle tall i **blå** skrift finner du i balanse-regnskapet.

Husk hva vi kaller et rimelig nivå for nøkkeltall kun er veiledende. Ønsker du å få en mer konkret forståelse av hva som er gode og dårlige tall for din virksomhet kan du sammenlikne tallene med andre virksomheter i samme bransje.

3.5.1 Totalkapitalrentabilitet i prosent

Totalkapitalrentabiliteten måler bedriftens lønnsomhet og kalles lønnsomhet hos Proff.

Ved å beregne totalkapitalrentabiliteten kan vi foreta en reell sammenligning av hvilken avkastning bedriften kan få av kapitalen dersom den ikke var bundet i bedriften, men plassert et annet sted, for eksempel i bank eller aksjer. **Et rimelig nivå er mellom 10-15 %. Desto høyere rentabilitet, jo bedre utnytter bedriften ressursene.**

$$\text{Gjennomsnittlig totalkapital} = \frac{\text{Sum egenkapital og gjeld i år} + \text{sum egenkapital og gjeld i fjor}}{2}$$
$$\text{Totalrentabilitet} = \frac{\text{Ordinært resultat før skatt} + \text{rentekostnader (finanskostnader)}}{\text{gjennomsnittlig totalkapital}} \cdot 100$$

² Alle beskrivelser er helt eller delvis hentet fra Vismas egen økonomioversikt. Link til siden og flere beskrivelser av nøkkeltall fra et regnskap finner du i referanselisten på siste side.

3.5.2 Likviditetsgrad 1

Likviditetsgrad 1 viser virksomhetens evne til å betale kortsiktig gjeld, forutsatt at varebeholdningen kan bli solgt og brukt for å dekke kortsiktige forpliktelser. Eksempel på kortsiktig gjeld er leverandørgjeld og påløpte feriepenger. **Normalt bør verdien være større enn 2.**

$$\text{Likviditetsgrad 1} = \frac{\text{Omløpsmidler}}{\text{Kortsiktig gjeld}}$$

3.5.3 Soliditet

Soliditeten forteller oss hvor mange prosent av selskapets eiendeler som er finansiert med egenkapital. **En generell hovedregel er at jo større andel egenkapital som finansierer selskapet, desto høyere og bedre er soliditeten. Soliditeten bør som hovedregel minst ligge på 10-17%.**

En høy soliditet innebærer lav økonomisk risiko, mens en lav soliditet vanligvis innebærer høyere risiko for virksomheten. Et selskap med høy soliditet er som regel bedre rustet mot eventuelle tilbakeslag og tap.

Størrelsen på egenkapitalen i forhold til virksomhetens øvrige gjeld er også av interesse for banker i forbindelse med forhandlinger om nye lån eller kreditt. Et selskap har vanligvis lettere for å få et banklån dersom det kan vises til en god soliditet.

$$\text{Soliditet} = \frac{\text{Sum egenkapital} \cdot 100}{\text{Sum egenkapital og gjeld}}$$

3.5.5 Driftsmargin i prosent

Driftsmargin i prosent forteller hvor mye bedriften får igjen av hver omsatt krone før renter og skatt. Det indikerer hvor prissensitiv virksomheten er og hvor mye av omsetningen som er igjen til å dekke rentekostnader og skatt og samtidig skape et akseptabelt overskudd.

Omfanget av rentene styrer hvor høy driftsmarginen burde være, men den burde være høyest mulig. **Hovedregelen sier at den bør være 30 prosent.**

$$\text{Driftsmargin i prosent} = \frac{\text{Driftresultat}}{\text{Driftsinntekter}} \cdot 100$$

4 Hvordan beregne krav?

Vi har frem til nå vært gjennom flere temaer som skal gjøre deg bedre rustet til å møte arbeidsgiver i lokale lønnsforhandlinger. I siste del skal vi nå lære å beregne lønnskrav.

4.1 Prosentregning

Prosent kan regnes frem og tilbake avhengig av hvilke faktorer som er kjent. Prosentregning vil være nyttig under lokale lønnsforhandlinger. Videre vil vi fremlegge ulike måter å regne ut prosent.

1. Del av tallet

For å finne delen av tallet må du kjenne hele tallet, altså det man skal finne er prosenten av det hele tallet. Formelen blir:

$$\text{Del av tallet} = \text{Hele tallet} \cdot \frac{\text{Prosent}}{100}$$

En bukse koster 1 000 kr og er på 20% rabatt. Rabatten er 200 kr og den nye prisen er 800 kr.

$$1\,000 \cdot \frac{20}{100} = 200 \rightarrow 1\,000 - 200 = 800$$

Du kan også regne ut den nye prisen ved å bruke omvendt prosent. Vi vet at 100% er fullpris og at 20% er rabatten. Da må 80% av fullpris være den nye prisen. Vi kan regne dette ut slik:

$$1\,000 \cdot \frac{80}{100} = 800$$

2. Prosenten

For å finne prosenten må man kjenne hele tallet og delen av tallet (eventuelt rabatten i kroner).

$$\text{Prosenten} = \frac{\text{Del av tallet} \cdot 100}{\text{Hele tallet}}$$

På handleturen bruker du 5 500 kr. Hvor mange prosent av dette utgjorde buksen til 1 000 kr?

$$\frac{1\,000 \cdot 100}{5\,500} = 18,18\%$$

3. Hele tallet

For å finne det hele tallet må du kjenne til del av tallet og prosenten. Formelen blir:

$$\text{Hele tallet} = \frac{\text{Del av tallet} \cdot 100}{\text{Prosent}}$$

Eksempel: På en arbeidsplass var det 15 personer som var fagarbeidere. Disse utgjorde 30% av de ansatte. Hvor mange ansatte var det på arbeidsplassen?

$$\frac{15}{30} \cdot 100 = 50$$

4.2 Hva slags profil er ønskelig?

Først må du og forhandlingsutvalget ditt finne ut hva slags profil dere ønsker på årets forhandlinger. Ønsker dere flatt tillegg til alle, eller ønsker dere å løfte de lavest lønte? Ønsker dere kronetillegg eller prosenttillegg? Dere kan også gi et flatt tillegg til alle og sette av en pott til individuelle tillegg.

Hvis dere ønsker en lavtlønnsprofil kan det være lurt å gå for et kronetillegg. Årsaken til det er at et kronetillegg er mer utjevnende enn et prosenttillegg.

Kronetillegg	Prosenttillegg
Kr 15 000 for en som tjener kr 600 000 tilsvarer 2,5 %	3% for en som tjener kr 600 000 er kr 18 000
Kr 15 000 for en som tjener kr 400 000 tilsvarer 3,75 %	3% for en som tjener kr 400 000 er kr 12 000
Den som har dårligst lønn får ved et kronetillegg prosentvis den høyeste lønnsveksten, men lønnsveksten er lik i antall kroner	Den som har dårligst lønn får den svakeste lønnsveksten i kroner ved prosenttillegg, men lønnsveksten er prosentvis lik.

4.3 Beregning av krav

Når du får lønnsdata for medlemsmassen din, kan du begynne å beregne kravet du skal legge frem for arbeidsgiver. Som regel vil du få lønnsdataen du trenger i en Excel-fil, får du ikke det kan det være lurt å legge det inn i Excel. Årsaken til at vi oppfordrer til det er at det vil gjøre beregningene mye enklere. Da kan du også gjenbruke Excel filen neste år, og på den måten forenkle og spare tid. Ved gjenbruk kan du enkelt endre på tallene som har endret seg, som for eksempel lønn til medlemmene. Da vil de videre formlene endre seg automatisk. Hvis du ikke ønsker å bruke Excel og heller gjøre manuelle utregninger, er selvfølgelig det også helt i orden. Vi skal nå se nærmere på hvordan du beregner krav. Vi vil vise hvordan du gjør beregningene både i Excel og manuelt. Trenger du bistand før lokale forhandlinger kan du kontakte oss i Parats forhandlings- og arbeidslivsavdeling.

Det kan være en fordel å 'leke' seg litt i Excel både før det fysiske kurset og før de lokale lønnsforhandlingene setter i gang.

Ønsker du ikke å ta i bruk Excel kan du se bort fra Excel forklaringene.

Beregningseksempel: Dette er lønnsinformasjonen for alle Parat-medlemmer i din bedrift:

Navn	Stilling	Lønn
Nina Olsen	Avdelingssekretær	kr 450 000
Truls Larsen	Seniorrådgiver	kr 650 000
Janne Borg	Rådgiver	kr 590 000
Lene Svendsen	Selger	kr 700 000
Nikolai Nikolaisen	Selger	kr 708 000
Peder Ås	Rådgiver	kr 550 000
Trine Lund	Rådgiver	kr 530 000
Helene Bøe	Seniorrådgiver	kr 620 000
John Edvin Edwardsen	Seniorrådgiver	kr 680 000
Thore Meland	Selger	kr 690 000
Kirsti Langeland	Spesialrådgiver	kr 650 000
Birthe Eide	Spesialrådgiver	kr 670 000
Pernille Melbye	Selger	kr 590 000

Den vanligste formen for krav er et prosenttillegg. Å regne seg frem til et prosentkrav krever flere steg:

1. Først må du beregne medlemmenes lønnsmasse, som er summen av lønnen til dine medlemmer. Det gjør du ved å summere lønnen til alle Parat-medlemmene på din arbeidsplass. I dette tilfellet tilsvarer lønnsmassen kr 8 078 000.

Her kan du se hvordan dette vil se ut i Excel. Du kan bruke formelen 'summer' og markere de cellene du ønsker å summere. Dette kan du ved å skrive '=Summer', da vil formelen dukke opp. Trykk på formelen og marker cellene du vil summere. Her er dette C3 til C15. Trykk så enter.

	A	B	C
1			
2	Navn	Stilling	Lønn
3	Nina Olsen	Avdelingssekretær	kr 450 000
4	Truls Larsen	Seniorrådgiver	kr 650 000
5	Janne Borg	Rådgiver	kr 590 000
6	Lene Svendsen	Selger	kr 700 000
7	Nikolai Nikolaisen	Selger	kr 708 000
8	Peder ÅS	Rådgiver	kr 550 000
9	Trine Lund	Rådgiver	kr 530 000
10	Helene Bøe	Seniorrådgiver	kr 620 000
11	John Eivind Edwardsen	Seniorrådgiver	kr 680 000
12	Thore Meland	Selger	kr 690 000
13	Kirsti Langeland	Spesialrådgiver	kr 650 000
14	Birthe Eide	Spesialrådgiver	kr 670 000
15	Pernille Melbye	Selger	kr 590 000
16			
17		Lønnsmasse	=SUMMER(C3:C15)

2. Finn gjennomsnittslønnen til medlemmene. Den finner du ved å summere lønnen til alle medlemmene og dele på antall medlemmer.

$$\frac{\text{Lønnsmasse}}{\text{Antall medlemmer}}$$

$$\frac{8\,078\,000}{13} = \text{kr } 621\,384,62$$

Her kan du se hvordan dette vil se ut i Excel. Fremgangsmåten er ganske lik den for å summere. Du skriver inn '=Gjennomsnitt', da vil det dukke opp en formel som heter 'gjennomsnitt'. Trykk på denne formelen og marker på samme måte som tidligere de cellene du vil ha gjennomsnitt for. Trykk så på enter.

1			
2	Navn	Stilling	Lønn
3	Nina Olsen	Avdelingssekretær	kr 450 000
4	Truls Larsen	Seniorrådgiver	kr 650 000
5	Janne Borg	Rådgiver	kr 590 000
6	Lene Svendsen	Selger	kr 700 000
7	Nikolai Nikolaisen	Selger	kr 708 000
8	Peder ÅS	Rådgiver	kr 550 000
9	Trine Lund	Rådgiver	kr 530 000
10	Helene Bøe	Seniorrådgiver	kr 620 000
11	John Eivind Edwardsen	Seniorrådgiver	kr 680 000
12	Thore Meland	Selger	kr 690 000
13	Kirsti Langeland	Spesialrådgiver	kr 650 000
14	Birthe Eide	Spesialrådgiver	kr 670 000
15	Pernille Melbye	Selger	kr 590 000
16			
17		Lønnsmasse	kr 8 078 000
18			
19		Gjennomsnittslønn	=GJENNOMSNIITT(C3:C15)

Du kan også finne gjennomsnittlig timelønn ved å dele gjennomsnittslønn på antall timer i et normalt årsverk, som er 1 950.

$$\frac{\text{Gjennomsnittslønn}}{\text{Normalt årsverk}} = \frac{621\,384,62}{1\,950} = \text{kr } 318,66$$

Her kan du se hvordan dette vil se ut i Excel. Det er alltid viktig å skrive = i en formel i Excel for at du skal gjøre utregninger. Trykk så på cellen som viser gjennomsnittslønn. / er dele tegnet i Excel, så bruk dette før du trykker på cellen som viser timer i et årsverk. Trykk så på enter.

	B	C
18		
19	Gjennomsnittslønn	kr 621 385
20		
21	Timer i et årsverk	1950
22	Gjennomsnittlig timeslønn	=C19/C21

3. Finn ut hvor mange årsverk dine medlemmer utgjør. I dette eksemplet har du 13 medlemmer, inkludert deg selv. Et årsverk utgjør som regel 1950 timer for en person med 100 % stilling. Parat-medlemmenes årsverk utgjør i dette tilfellet:

$$\text{Et årsverk} \cdot \text{Antall medlemmer} \quad 1\,950 \cdot 13 = 25\,350$$

Her ser du hvordan dette vil se ut i Excel. Som tidligere nevnt må du begynne med = for å gjøre utregninger i Excel. Så velger du cellen som viser antall timer i et årsverk. * er gange tegnet i Excel. Trykk på * før du trykker på antall medlemmer i klubben. Trykk så på enter.

	B	C
20		
21	Timer i et årsverk	1950
22	Gjennomsnittlig timeslønn	kr 319
23		
24	Antall medlemmer i klubben	13
25	Antall årsverk for klubben	=C21*C24

4. Nå har du følgende informasjon:

Lønnsmasse	kr 8 078 000,00
Gjennomsnittslønn	kr 621 384,62
Gjennomsnittlig timelønn	kr 318,66
Antall medlemmer	13
Et årsverk i timer	1 950
Totalt antall årsverk i timer	25 350

5. La oss si at du ønsker å gi et flatt prosenttillegg til alle på 3 %. Slik beregner du det:

	Utgjør i kroner	Formel
3 prosent lønnstillegg til alle	Kr 640 026,15	Gjennomsnittslønn · 1, prosenttillegg $621\,384,62 \cdot 1,03 = 640\,026,15$
Det tilsvarer en lønnsøkning på	Kr 18 641,54	$640\,026,15 - 621\,384,62 = 18\,641,51$
For arbeidsgiver koster det	Kr 242 340,02	$18\,641,54 \cdot 13$

Slik kan den samme prosessen se ut i Excel:

For å finne ut av hvor mye dette prosenttillegget utgjør i kroner begynner du som vanlig med =. Trykk så på cellen som viser gjennomsnittslønn og *. Etter som vi skal gange med et prosenttall er det viktig at vi ganger med 1,03 og ikke 0,03. Skriv derfor inn (1+cellen som viser prosenttillegg). Dette er viktig at er i parentes ettersom det skal legges sammen før man ganger med gjennomsnittslønnen. Trykk så på enter.

	B	C
25	Antall årsverk for klubben	25 350
26		
27	Flatt prosenttillegg til alle på 3%	
28	Gjennomsnittslønn	kr 621 385
29	Prosenttillegg	3 %
30	Utgjør i kroner	=C28*(1+C29)

For å finne hva lønnsøkningen vil tilsvare begynner man som vanlig med =. Så velger man den nye lønnen med 3% tillegg. – er tegnet for å trekke fra, så skriv – og velg så den tidligere gjennomsnittslønnen. Trykk så enter.

	B	C
25	Antall årsverk for klubben	25 350
26		
27	Flatt prosenttillegg til alle på 3%	
28	Gjennomsnittslønn	kr 621 385
29	Prosenttillegg	3 %
30	Utgjør i kroner	kr 640 026
31	Tilsvarende lønnsøkning på	=C30-C28

Når du da skal finne kostnad for arbeidsgiver begynner du som vanlig med =. Velg så cellen som viser hva lønnsøkningen tilsvarer. Så * og velg cellen som viser antall medlemmer i klubben. Trykk så på enter.

	B	C
25	Antall årsverk for klubben	25 350
26		
27	Flatt prosenttillegg til alle på 3%	
28	Gjennomsnittslønn	kr 621 385
29	Prosenttillegg	3 %
30	Utgjør i kroner	kr 640 026
31	Tilsvare en lønnsøkning på	kr 18 642
32	Antall medlemmer i klubben	13
33	Kostnad for arbeidsgiver	=C31*C32

6. Hvis du ønsker å bergene kronetillegg kan dette gjøres ved å legge til et kronetillegg per time eller et kronetillegg for et helt år. La oss anta som over at du ønsker et lønnstillegg på 3 prosent. I eksemplet under ser du at 1 kr ekstra per time til alle Parat-medlemmene vil utgjøre 0,31 prosent. Det vil si at du har 2,69 prosent igjen å fordele. Kroner 3 per time til alle Parat-medlemmene utgjør 0,94 prosent. Du kan også velge å kreve for eksempel kr 20 000 til alle, som i dette tilfellet vil utgjøre 3,22 prosent.

Utgjør i prosent		Formel
Kr 1 per time	0,31 %	$\frac{\text{Lønnsmasse}}{\text{Alle årsverk}} \longrightarrow \frac{25\,350}{8\,078\,000} = 0,31 \%$
Kr 3 per time	0,94 %	$\text{Kr per time} \cdot \left(\frac{\text{lønnsmasse}}{\text{totalt antall årsverk}} \right)$ $\text{kr } 3 \cdot 0,31 \% = 0,94 \%$
Kr 20 000 til alle	3,22 %	$\frac{\text{Kronetillegg}}{\text{Gjennomsnittslønn}} \quad \frac{20\,000}{621\,384,62} = 3,22 \%$

Slik vi dette se ut i Excel:

Når man skal finne hva et kronetillegg på 1 kr utgjør i prosent begynner vi som vanlig med =. Så velger du cellen som viser lønnsmasse. Så / (etter som dette er dele tegnet) og velg cellen som viser antall timer årsverkene utgjør. Trykk så enter.

	B	C
33	Kostnad for arbeidsgiver	kr 242 340
34		
35	Kronetillegg til alle på 1 kr per time	
36	Lønnsmasse	kr 8 078 000
37	Alle timer årsverkene	25 350
38	Utgjør i prosent	=C37/C36

Når man skal finne hva et kronetillegg på 3 kr utgjør i prosent begynner vi som vanlig med =. Så velger du cellen som viser kroner per time (her 3). Så * (ettersom dette er gangetegn) og velg cellen som viser hvor mye 1 kr utgjør i prosent. Trykk så på enter.

	B	C
39		
40	Kronetillegg til alle på 3 kr per time	
41	Kr per time	3
42	1 kr per time utgjør i prosent	0,31 %
43	Utgjør i prosent	=C41*C42

Til slutt ser vi på muligheten for å gi flatt 20 000 kr til alle og vi begynner som vanlig med =. Så velger du cellen som viser hvor mye vi vil gi til alle (her 20 000). Så / (ettersom dette er deleetegnet) og cellen som viser gjennomsnittslønn. Trykk så enter.

	B	C
45	20 000 kr til alle	
46	Kr til alle	kr 20 000
47	Gjennomsnittslønn	kr 621 385
48	Utgjør i prosent	=C46/C47

4.4 Virkningspunkt

Den økonomiske rammen som bestemmes av frontfaget gjelder som en årslønnsvekst. Ulike virkningspunkt vil påvirke hvor stor lønnsveksten vil bli i løpet av året. Noen kan ha virkningspunkt fra 1. april mens andre kan ha 1. september. Det er derfor viktig å forstå hva arbeidsgivers tilbud betyr for årslønnsveksten.

Her kommer noen eksempler som viser hvordan man kan regne på dette:

Tilbud om 5,2% fra 1. april gir en årslønnsvekst på:

$$\frac{\text{Prosent gitt}}{\text{Antall mnd i et år}} \cdot \text{Antall mnd gitt} \qquad \frac{5,2}{12} \cdot 9 = 3,9\%$$

For å få en årslønnsvekst på 5,2% gitt fra 1. mai.

$$\frac{\textit{Prosent gitt}}{\textit{Antall mnd i et år}} \cdot \textit{Antall i et år}$$

$$\frac{5,2}{9} \cdot 12 = 6,9\%$$

5 Hvordan skrive Protokoll

Når dere er ferdige med lønnsforhandlingene skal det alltid skrives protokoll. En protokoll kan se ut som i eksemplet nedenfor.

Det er lurt å skrive protokoll slik at man kan se tilbake på hva resultatet ble tidligere år og samtidig hvordan de tillitsvalgte opplevde forhandlingene med bedriften. En uenighetsprotokoll følger samme mal. Ender dere opp med å skrive en uenighetsprotokoll, ta gjerne kontakt med oss i forhandlings- og arbeidslivsavdelingen.

Protokoll

01.oktober ble det avhold lønnsforhandlinger i Sportsbutikken AS.

Til stede

Fra bedriften HR-leder Heidi Johannesen

Økonomisjef Peder Ås

Fra Parat Hovedtillitsvalgt Nina Olsen

Tillitsvalgt John Johnsen

Bakgrunn for lønnsforhandlingene

I henhold til NHO Funksjonæravtalens § 6.3 skal det årlig avholdes lokale lønnsforhandlinger mellom bedriften og de tillitsvalgte om det generelle lønnsnivået og lønnsutviklingen for bedriften. Lønnsforhandlingene skal ta utgangspunkt i de fire kriterier: Bedriftens økonomi, produktivitet, konkurranseevne og fremtidsutsikter.

Klubbens synspunkter

Etter en vurdering med bakgrunn i de fire kriterier fremla Parat et krav om en lønnsvekst på 4,0 % for alle ansatte i Sportsbutikken AS. Etter mange år med hard konkurranse og svak til ingen lønnsvekst, ønsket forhandlingsutvalget i år å bli belønnet for sin samarbeidsvillighet tidligere år.

Forhandlingene gikk fint. Ledelsen i Sportsbutikken AS ønsket også å gi litt ekstra til sine ansatte i år, men vi var en stund lenge uenige som resultatet. Forhandlingsutvalget opplevde forhandlingene som gode, og vi er fornøyde med et resultat på 3,2 % til alle ansatte.

Bedriftens synspunkter

Ledelsen i Sportsbutikken AS ønsket i år å gi noe tilbake til sine ansatte, ettersom vi i fjor og i år har rekord høye salgstall. Forhandlingene gikk fint og resultatet endte til slutt på 3,2 %.

Konklusjon

Resultatet for årets lønnsforhandlinger endte på 3,2 % flatt tillegg til alle ansatte.

Oslo 03.oktober 20xx

(signatur fra begge parter)

6 Øvelsesoppgaver

Du skal nå få muligheten til å øve deg på å analysere den økonomiske situasjonen i din bedrift. Bruk gjerne Excel for å løse oppgavene.

Vi ønsker at du skal bruke tall fra egen bedrift for å løse oppgavene. Dette betyr at du må innhente informasjon om alle dine medlemmers lønn. Dette er informasjon du har krav på jf. hovedavtalen og høyst sannsynlig informasjon dere innhentet til de lokale forhandlingene i fjor. Får du ikke innhentet denne informasjonen ta kontakt med oss i forhandlings- og arbeidslivsavdelingen.

Oppgave 1

Lag en tabell i Excel som viser lønnsoversikten til alle Parat-medlemmene i din bedrift.

Oppgave 2

Finn lønnsmassen, gjennomsnittlig årslønn, gjennomsnittlig timelønn og hvor mange årsverk alle Parat-medlemmene utgjør i din bedrift.

Oppgave 3

Finn din bedrifts regnskap på proff.no.

Oppgave 4

Beskriv den økonomiske situasjonen i din bedrift ved å regne ut:

- a) Totalkapitalrentabiliteten
- b) Likviditet
- c) Soliditeten

Gi en kort beskrivelse av tallene og forklar hva som er et dårlig og bra resultat. Se også om din bedrift går med overskudd eller underskudd.

Oppgave 5

Den økonomiske rammen for årets oppgjør er 5,2 prosent. Når du og ditt forhandlingsutvalg skal lage krav til de lokale lønnsforhandlingene tar dere utgangspunkt i de fire kriterier.

Basert på den analysen du har gjort av regnskapet, hva slags krav vil dere legge frem for din arbeidsgiver?

NB! Her har vi kun tatt utgangspunkt i det økonomiske kriteriet, som kun er en av de fire kriteriene dere skal ta utgangspunkt i under lokale forhandlinger. For å ha en fullstendig vurdering vil de tre andre kriteriene også være viktige.

Oppgave 6

For å skape ekstra troverdighet overfor arbeidsgiver ønsker du å legge frem konkrete tall i din presentasjon av årets lønnskrav.

- a) Hvis du gir et flatt lønnstillegg til alle Parat-medlemmer på deres krav, hva blir ny gjennomsnittslønn?
- b) Hvor mye øker gjennomsnittslønnen med?
- c) Hvor mye koster det for arbeidsgiver å gi et flatt lønnstillegg på deres krav til alle Parat-medlemmer?
- d) Hva vil et flatt kronetillegg på kr 10 000 utgjøre i prosent på gjennomsnittslønnen?

Oppgave 7

I stedet for å gi prosenttillegg ønsker dere å gi kronetillegg fordi det er mer utjevnende enn et prosenttillegg.

- a) Hvor mye utgjør 1 kr i tillegg på timelønnen i kroner og prosent?
- b) Hvor mye utgjør 3 kroner i kroner og prosent?
- c) Dere ønsker å gi kr 20 000 til alle ansatte. Hvor mange prosent utgjør det og hva vil det koste arbeidsgiver?

7 Referanser

NHO. (u.d.). *Hva er den norske modellen?* Hentet fra NHO: <https://arbinn.nho.no/arbeidsliv/lonn-og-tariff/tariff/artikler/den-norske-modellen/>

Norges Bank. (2019, april 10). *Hvordan påvirker renten økonomien og inflasjonen?* Hentet fra Norges Bank: <https://www.norges-bank.no/kunnskapsbanken/styringsrenten/hvordan-pavirker-renten-okonomien/>

Norges Bank. (2019, april 10). *Hvorfor vil vi ha lav og stabil inflasjon?* Hentet fra Norges Bank: <https://www.norges-bank.no/kunnskapsbanken/inflasjon/hvorfor-vil-vi-ha-lav-og-stabil-inflasjon/>

NRK. (2023, august 25). *Enkelt forklart: Hvorfor er alt så dyrt?* Hentet fra NRK: <https://www.nrk.no/nordland/inflasjon-for-dummies-1.16491396>

Skatteetaten. (u.å). *Årsregnskap*. Hentet fra: <https://www.skatteetaten.no/bedrift-og-organisasjon/starte-og-drive/rutiner-regnskap-og-kassasystem/arsregnskap/>

Store Norske Leksikon. (2021, mars 3). *Frontfag*. Hentet fra <https://snl.no/frontfag>

Store Norske Leksikon. (2021, august). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Det tekniske beregningsutvalg: https://snl.no/Det_tekniske_beregningsutvalg

Skatteetaten. (u.å). *Årsregnskap*. Hentet fra: <https://www.skatteetaten.no/bedrift-og-organisasjon/starte-og-drive/rutiner-regnskap-og-kassasystem/arsregnskap/>

Visma. (u.å.). *Visma økonomioversikt*. Hentet fra Totalkapitalens rentabilitet: https://help.visma.net/no_no/financial-overview/content/online-help/kpi-return-on-total-assets.htm